

ANIM

Sabir RÜSTƏMXANLI

*Baxıram seyrəlir cərgələrimiz
Barışa bilmirəm bu yoxluq ilə.
Ömrün payızından üzümə vuran
Ürəyi donduran soyuqluq ilə.*

Bu misralarımın hansı duyğunun, hansı hissin, hansı qübarın təsirindən yarandığını xatırlaya bilmirəm; heç yaranma tarixi də yadımda deyil. Bir onu bilirəm ki, bu misralar çoxdan yazılıb... Və bir də onu bilirəm ki, o vaxt cərgələrimiz bu qədər seyrəlməmişdi - Nüsret Kəsəmənli ilə bir yerdəydik, tez-tez görüşürdük, şahmat oynayırdıq, tələbək illərinin vərdisi ilə təzə şerlərimizi bir-girimiz oxuyurduq Akif Səmədin uğuruna sevinirdik, özünü qorumasına, müalicəsinə davam etdirməsinə çalışırıq Natiq Səfərovun yarıciddi, yarı atmacalı, cəsarətli təhlillərini dinləmək üçün hər yeni əsərimizi ona verməyə tələsirdik...

Dost itkisi ağır olur; o qədər ağır ki, ha çalış, ürəyini boşaldası bir cümlə də yazı bilmirsən, kimə təskinlik verəcəyini də bilmirsən, çünki təskinlik veriləsi elə sən özünsən, başsağlığımı da yalnız itirdiyin adamın özünə ver, bu dərddə onun özüylə bölüşə bilərdin...

Hər şey elə bil "dünən" olub - Nüsretlə və Allah ömrünü uzun eləsin - Çingiz Əlioğluyla birgə, baş-başa Arazla baxıram, Şuşa qayalarına adlarımızı həkk eləməyimiz, ədəbi görüşlərdə, ciddi şer məclislərində də bir şuxluq mövzusu tapmağımız, qurşaq tutmağımız, Tiflisdə "Gəncə qapısı" üstündə bizdən sayca qat-qat çox olan həmkarlarımızın yekəxanlıq damarını qırmağımız...

Cəmi bir il! Cəmi bir ilin tamamında cərgəmizdən biri də getdi:

*Yurdun qəm dəstərinə
bir vərəq də yazıldı,
Qardaş dediklərimə
bir məzar da qazıldı...*

***

İllərin o başında özü "soraqlayıb" tapmışdı məni - yay tətildə, meşələr arasına sığınmış, əl-ayaqdan uzaq, üç-dörd ocaqlıq yaylaq obasında təklildən dərindən düşüncəyə vaxt öz avtoqrafiya verdiyi balaca şer kitabıyla - "Mən səni taparam" inamıyla! Və mənə elə gəlir ki, bu kitab onun yaradıcılığında çox mühüm rol oynadı - o, əbədi dünyasını, bizə onu qazandıq...

Həmin vaxt da, sonralar da mən dəfələrlə yaylaqla, dağlarla onun diliylə vidalaşmışam. Dağın, daşın, otun, çiçəyin - əksi gözüne düşmüş hər şeyin sənə doğma olduğu yerdən, gəncliyin əziz, unudulmaz hisslərinə yuva olmuş bir

güşədən ayrılıb gedəndə vida kimi ürəkdən tikan çıxaran nəşə bir söz demək istəyirsən. Hisslər sinəndə düyünlənib qalır. Bu düyünü Məmməd Araz açmışdı, yüz dəfə, min dəfə hamının yaşadığı hissi sözə çevirməklə ürəyimizdən tikan çıxarmışdı:

*Bəlkə bu yerlərə bir də gəlmədim
Duman, salamat qal, dağ, salamat qal!
Dalmıca su səpir yoxsa buludlar?
Leysan, salamat qal, yağ, salamat qal!*

heç vaxt adlaya bilmədiyimiz torpaqlarımıza, O Taya gedən yollara tikanlı məfillərin üstündən boylana-boylana, Təbrizin hıçqırığını, nəğməsinə ürəyimizin səsiylə eşidə-eşidə böyümüşük - o, Naxçıvanda, mən Yardımlıda:

*Aşıq Cavan sarılmışdı sazına,
Toy qurmuşdu dünəninin yasına,
O dərdini ya sındıra, ya sına.
Qəzəbi köklənib dağın-daşın da
Təbriz ağlayırdı dağlar başında!*

MƏN SƏNİ TAPARAM VƏTƏN DAŞINDA

İndi ölkədən çox-çox uzaqlarda, bir otel qərbiyində xatirələrə baş vururam, keçib gəldiyimiz bu böyük, əslində isə "bir addım" sayılan ömür yolu-muza baxıram.

Son illər fasilələrlə görüşürdük... Addımından dəhlizlər titrəyən Məmməd Arazı xəstə görmək mənə çox ağır idi, özünə də deyirdim. Bu ağır xəstəliyinin başlanmasının səbəbi də Məmməd Arazın vətəndaş mövqeyi, Vətən sevgisiydi, cəsarətiydi, el üçün ağlamağı, yanmağıydı... O vaxt ona qarşı qurulan tələlərin, xəyanətin də şahidi olmuşdum.

Az qala gəncliyimdən mənimlə yoldaş olan misralarımı xatırlayıram:

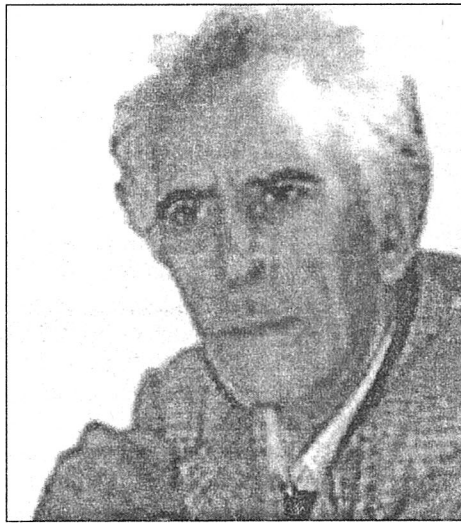
*Sev ürək, duy ürək, ağla, gül ürək,
Şairin gözü də ürəkdir bəzən.
Ulduzlar göz olsun, nəyimə görə
Dünyanı ürəklə görə bilməsəm!*

Dünyanı ürəklə görə bilmək... Bir şair ömrü üçün - xoşbəxtlik, bir insan ömrü üçün əzab, dərddir... Məmməd Araz bir addımlıq ömür yolunda şair kimi xoşbəxt olduğu, onu Azərbaycan durduqca, ədəbiyyatımız yaşadığıca var edən, yaşadan dünyasını yaratmışdı, "bu dünyanın adamı olmaması" isə insan kimi ona dərddir, əzab verirdi, canıyla əlləşirdi:

*Dünya böyük, ömür yolu bir addım,
Bir balaca eşq adası yaratdı,
Bir uçurundan fırtınaya tor atdım
Bu cürəti görə, duyan olmadı,
Səndən mənə gün ağlayan olmadı...*

Məmməd Araz od qoruyan, ocaqlarımızın keşiyində dayanan, laqeydlik, toxluq, harınlıq pərdəsi altında mürgüləyən qədim qəhrəmanlıq ruhunu közərdən, ayrı-seçkiliyə meydan oxuyan, qardaşın qardaşa atdığı, sinəmizdə Araz boyda şırım açan qara daşları ovxalayıb tökən qüvvəydi.

O, "Araz şairiydi"; Azərbaycanın hər bir dağından, hər bir şəhərindən, hər bir kəndindən və hər bir azərbaycanlının qəlbindən axan, ölkənin şah damarlarından biri, min illərlə bütöv bir xalqın sevinc və bərkət mənbəyi, 200 ildə isə ayrılıq rəmzinə çevrilən Arazın şairi! Bəlkə də bizi birləşdirən, doğma-laşdıran o gözəgörünməz bağların bir səbəbi də doğulduğumuz yerlərin oxşarlığında idi - əl uzatsan yetəsi, amma

Məmməd Araz

*Ağlasa, ağlardı ildırım kimi,
Gürsəd saçı yolan sıldırım kimi,
Qapıb şimşəkləri bir şırım kimi
Nəğmə toxuyurdu dağlar başında,
Təbriz oxuyurdu dağlar başında!..*

Araz onun üçün bütün çayların adıydı - dünyanın bütün çaylarını bu adla tanıyırdı və o, dünyanın bütün zirvələrindən arzularının Arazına boylanırdı:

*Eyfel qülləsindən Senaya baxdım -
Arazlar körpülü göründü bu gün...*

Əslində, uzun illərdi xalqımızın bu dərddə, qəm simvolunu özünə götürən Məmməd Araz o taylı-bu taylı Azərbaycanın mədəni bütövlük nümunəsi idi, ömrü boyu qara torpağımızı bəxt, tale aynası bilən və onun bütövlüyü, ləkəsizliyi uğrunda vuruşan, "bəxtin ağrını" daşıyan bir vətəndaş idi:

*Mən təbrizli, naxçıvanlı, mən gəncəliyəm!
Çox görmüşəm hasar üstə ölənleri də.
Mən torpağı bölünməyə öyrəncəliyəm
Heç qazanan görməmişəm bölənleri də...*

***

Söz əbədi möcüzədir. Eyni paltar iki adam geyir - birinə yaraşır, birinə yaraşmır. Söz də belədir - sənətkarın boyuna biçilir, naşı adamın əynində isə özgə paltarı kimi sallanıb qalır. Məmməd Araz üçün Azərbaycan dili taleyin əli ilə ölçülüb-biçilmişdi. Ana dili onun şerlərində diridir, canlıdır, qanlıdır, qalxır-qabarır, şələlə kimi çağlayır, üm-

man kimi ləngər vurur.

Onun cəsarətinin, inamının, erkinin kökündə Yurda, Vətən torpağına bağlılığı, öz xalqının keçmişini, bu gününü dərindən bilməsi dayanırdı; Bu əbədi olaraq yaşamağa haqq qazanan şair yaxşı bilirdi hansı torpağın, hansı millətin, hansı Vətənin oğludur və o, yaxşı bilirdi nəyin mübarizəsini aparır.

Vətəni güllədən, çiçəyindən, otundan, suyundan... sevmək olur, Vətəni daşından, qayasından sevmək və sevgisini Vətənin daşı, məmırı olmaq kimi

arzuyla dilə gətirmək yalnız Məmməd Arazla məxsusdur.

*Bu qaya-sərkərdələr
Onda məni - bir balaca daş əsgəri
qoyar yəqin
qoşulmağa bu cərgəyə
Qayaların keçmişini
qayalara yazım deyə.
Onda Vətən sanar məni
bir balaca vətən daşı,
Vətən daşı olmayandan
olmaz ölkə vətəndaşı*

Məmməd Araz Vətənin qayalarıyla sərkərdə kimi, yağı sipəri kimi danışdı, daşlarını min illərdi bu torpağı qorumaq üçün əsgərə çevrilən oğul, canlı sayırdı və bu daşların daş yaddaşını oxuyurdu, sal qayaların sükutuyla söhbətlərini bizə çatdırırdı. Vətənin bütövlüyünü, bütövlüyünü bildiyindən idi ki, dağ kimi qürurlu, qaya kimi sərt və daş kimi ağır idi. Kiməsə, kimlərə, nələrsə deyil, yalnız Vətənə baxıb sıralanmağı tələq edirdi:

*"Azərbaycan!" deyiləndə ayağa dur ki,
Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər...*

Məmməd Araz Vətən sevgisiylə milyonların qanını qaynadan, milyonları ayağa qaldırmağı bacaran, kürsüləri özünə tabe edən bir şair idi. Və kürsü şairlərinə məxsus pafosdan kənar idi; böyük ürəkli, yüksək poetik deyimi olan, auraca bütöv Vətəni əhatələyə bilən bir söz ustasıydı.

***

Bəlkə dəfnində iştirak edə bilməməyimdəndi ki, onu indi də sözü kimi diri sayıram? Çünki o, xəstə ola-ola da Azərbaycanın ən sağlam şairi idi və yəqin öləndən sonra da ən diri şairi olaraq qalacaq.

Bəlkə onun çoxdan Vətən daşına çevrildiyini, daşlaşdığını, heykəlləşdiyini bildiyimdəndi ki, ölümün Məmməd Arazı - bu Vətən Daşını, Qranit Qayanı torpağa çevirəcəyinə inanmıram... və ölümsüzlüyünə qovuşam Məmməd Arazla əvvəlkitək danışaram:

*Bu ulu millətin qanı müqəddəs
Qılınca müqəddəs, qımı müqəddəs
Bəs niyə dəyişdi, hamı müqəddəs?!
Heyif, Məmməd Araz, çağlarımız!..*

Stokholm, 7 dekabr 2004-cü il.